

*Vliv subjektivních stylových faktorů
na styl současných českých odborných textů:
k vývojovým proměnám stylu
současných českých teoreticky odborných textů*

MARTIN SCHACHERL*

1. Cíle, hypotézy

Cílem studie je (ne)prokázat vliv subjektivních stylových faktorů na styl současné česky psané teoretické odborné komunikace. Příspěvek prezentuje kvantitativní charakteristiky vybraných prostředků současného česky psaného vědeckého diskursu na reprezentativním materiálu zvolených monografií vymezených oborových oblastí. Studie o současném odborném diskursu se snaží konkrétně potvrdit/vyvrátit v odborné veřejnosti tradované teze o současném českém teoreticky odborném písemném monologickém projevu, kterými jsou: (1) pronikání osobnosti a individuality autora do odborného textu, (2) důraz na interakci s příjemcem, (3) odhalování procesu utváření odborného textu čtenáři.

---

* <https://orcid.org/0000-0002-2719-8075>, Jihočeská univerzita, České Budějovice, Česká republika, schacherl@pf.jcu.cz

Konkrétním cílem studie je ověřit na dostatečně průkazném materiálu, zda u současné česky psané teoreticky odborné monologické komunikace existují rozdíly doložitelné napříč různými vědními obory, které by byly zapříčiněné subjektivními stylovými faktory.

Subjektivní stylové faktory, tj. faktory, které vychází přímo z autorského subjektu a které zohledňují osobnost autora, jeho kvality, specifika, aspekty biologické, ovlivňují teoretickou odbornou komunikaci obdobně jako je tomu u stylových faktorů objektivních. Jejich působení má ale v teoretickém odborném diskursu „relativně malou možnost uplatnění“ (Krčmová 2008: 89), řada z nich má i velmi omezenou relevanci (např. znalost kódu komunikace, znalost tématu a obsahu aj.). Subjektivní stylové faktory působí také vždy ve vzájemné interakci, přímý vliv kteréhokoli z nich je obtížné verifikovat. Normy teoretické odborné komunikace podporují navíc potlačování autorského subjektu, který se promítá do textu často jen nevýznamně, mnohdy nezáměrně. Vliv autorského subjektu, eventuálně autorský podíl na konkrétní části textu, např. kapitole, nelze také v odborném stylu přeceňovat. Běžnou praxí je, že obsah jednotlivých kapitol autoři konzultují s hlavním autorem, který do textu s různou mírou autority zasahuje. Konzultace probíhají i mezi autory navzájem a do textu může tu méně, tu více zasahovat i recenzent, který navrhuje zcela konkrétní modifikace textu, stylistické či terminologické úpravy apod.

2. Teorie a metodologie

Východiskem pro stanovení výzkumných cílů se staly aktuální tendence v odborném diskursu zdůrazňující příklon stylu současné české teoretické odborné komunikace k tzv. stylu anglosaskému, v němž více vystupuje do popředí osobnost autora se všemi subjektivními stylovými faktory, oproti stylu teutonskému, kde autor není primárně orientován na čtenáře, ale více se zaměřuje na obsah sdělení. Česká vědecká komunikace je tzv. kontaktní zónou (Galtung 1981: 817–856), ve které se setkávají odlišné filozofické, kulturní a jazykové normy. Odhlédneme-li od krátkodobého působení ruské tradice zejména v 19. století, a to převážně v terminologii, historickou tradici a dlouhodobou sférou vlivu, je přiřazován český odborný diskurs nejčastěji k tzv. teutonskému intelektuálnímu stylu. Prostředí ovlivňující stylovou oblast českých teoreticky odborných textů se ale v posledních letech proměňuje. Český odborný diskurs čelí masivnímu vlivu anglosaských vyjadřovacích norem,

kteří jsou utvářeny působením mezikulturních norem odborného vyjadřování, zejména angloamerického prostředí (Čmejrková, Daneš, Světlá 1999: 55 či Čmejrková 2013: 87).

Při stanovení výchozích hypotéz se studie opírá i o vývojové proměny vědeckého a odborného vyjadřování směřující k vyšší originalitě a individualitě vyjadřování odborného stylu (Kraus 1994: 14–19), které reflektují aktuálně se prosazující tendence v prostředí české vědy. Tyto aktuální trendy byly (a jsou) opakovaně pojmenované i zdůvodňované v odborné veřejnosti (např. Bartůňková, Zachová 1995; Čmejrková, Daneš, Světlá 1999 a Čmejrková 2013; Daneš 1997 a 2000; Krčmová 2008; Kaderka 2016; Schacherl 2018; Šandová Kozubíková 2019). Vývojové proměny jazyka české vědy od neutrální prezentace k vyššímu zaměření na originalitu stylizace odborného sdělení, to znamená, změny česky psaného odborného diskursu k vyšší jedinečnosti ve vztahu ke svému tvůrci, jsou nejčastěji interpretovány v souvislosti s novými potřebami a úkoly vědy a s tím souvisejícími novými požadavky na kvalitu stylizace pojmového obsahu.

Studie se věnuje stylu teoretických odborných komunikátů. Záměrem není komplexní postižení aktuálního stavu stylu odborné komunikace, eventuálně úplný výklad jejího diachronního vývoje, nýbrž analýza vybraných rysů tohoto stylu. Předmětem analýz je současný česky psaný monologický odborný diskurs; konkrétně je práce zaměřena na lexikum, případně frazeologii a idiomatiku, výběrově i na větnou stavbu odborných textů. Mimo pozornost zůstala morfologie, fonologická stavba slov, gramatika, eventuálně proměny kodifikace, protože u odborného textu se předpokládá formálně spisovný jazyk. Příspěvek se nevěnuje, až na ojedinělé výjimky, ani kompozici textu. Omezení výkladu na vybrané složky vyjadřování si vyžádaly zejména rozsah excerpovaného materiálu, dále i detailní a úplné deskripce sledovaných lexikálních, syntaktických, eventuálně frazeologických jednotek. Volbu lexika podpořila skutečnost, že tyto prostředky jsou přehledně zachyceny a popsány ve slovnících, společně s hypotézou, že v oblasti slovní zásoby budou sledované cíle práce nejmarkantnější.

Excerpovány¹ byly vybrané výrazové prostředky, které nesou jeden nebo několik stylových příznaků. K rozlišení stylové příznakovosti lexikálních

---

¹ Kvantitativní analýze byly podrobeny vybrané lexikální prostředky, převážně tropy, pro které je příznačné užívání slova či spojení slov i v (zjednodušeně) neobvyklém, obrazném či určitým způsobem odvozeném významu, konkrétně přirovnání, metafora a metonymie. Excerpce tropů byla prováděna s oporou

jednotek bylo vzhledem k cílům výzkumu využito teoretického vymezení (Křístek 2005): 1) vymezení z hlediska spisovnosti vs. nespisovnosti výrazu, 2) vymezení podle příslušnosti k stylovým oblastem, v nichž se daný výraz obvykle používá, 3) vymezení z hlediska expresivity vs. neexpresivity výrazu, 4) vymezení z hlediska frekvence lexikálních jednotek a jejich dobové platnosti. Excerpované doklady byly ověřeny ve výkladových slovnících současné češtiny, frekvence a typický úzus excerpovaných jazykových jevů byly ověřeny v žánrově vyváženém korpusu SYN2010, v němž převažují texty z let 2005–2009, a v reprezentativním korpusu psané češtiny SYN2015, který je zaměřen na období 2010–2014.

---

relevantních domácích i zahraničních literárně teoretických příruček a kompendií (viz seznam literatury). Mimo oblast zájmu studie zůstaly terminologizované a plně lexikalizované tropy, a to i s vědomím nebezpečí, jaké hranice skýtají nezřetelnost a subjektivita mezi terminologizovanou metaforou, lexikalizovanou metaforou a metaforou, která i v jazyce vědy zůstává metaforou, tj. takovou, která referovanou standardní skutečnost pojmenovává nově a ozvláštňeným způsobem. Excerpovaný materiál obsahuje metaforická pojmenování, kterými autoři cíleně oživují základní rysy stylu teoretických odborných textů, jako je noci-onalita, přesnost, soustavnost, jasnost, úplnost, explicitnost, jednoznačnost, a to s cílem více aktivizovat adresáta, eventuálně popularizovat vědecké poznatky. Nebezpečí subjektivitu eliminuje jednotný přístup k záměrně vybranému souboru excerpovaných textů. Měřítkem excerpcce pro tuto studii byla referenční analýza aktualizovaných metaforických pojmenování. V možnostech zástupného korpusu současné teoreticky odborné komunikace byly identifikovány metafory, které plní v současné české psané odborném diskursu také funkci estetickou, popřípadě expresivní. Vztah podobnosti není v takovém případě dán jen logicky, objektivně, nýbrž je nazírán autorem subjektivně, je spjat s osobou autora komunikátu. Metafory byly excerpovány s oporou zjednodušené typologie podobnosti předmětů, vlastností a dějů, přenesení mezi abstrakty a konkréty, přenosu proprií a jejich apelativizací (Filipec, Čermák 1985: 111). Rozdíl mezi metonymií básnickou (aktualizovanou) a metonymií uzuální, která je spíše projevem jazykového vývoje nežli autorskou jazykovou inovací, je více subjektivní a obtížně vymezenitelný. Pro potřeby studie byly metonymie excerpovány dle zjednodušené typologie podle záměny a) místních (prostorových) vztahů, b) časových a věcných souvislostí, c) výrazů příčiny za následek či následku (účinku) za příčinu. Excerpovány byly dále prostředky sdělování modalit, prostředky uvolňující argumentace a vyšší interakce se čtenářem. Jedná se o prostředky, nejčastěji otázky a tázací věty, zejména pak řečnické otázky, dále vyjadřování komunikační funkce výzvové, ojedinele i prostředky beletrizace textu. Mimo „klasických“ otázek, výpovědí s interogativní formou, byly předmětem excerpcce především tzv. nepravé otázky, tzn. tázací výpovědi, které ačkoli mají formální podobu tázacích vět, plní v textu převážně jiné funkce. Předmětem excerpcce byly konečně i výrazové aktualizace různorodých jazykových prostředků vyčleněných do uvozovek, tj. výrazy oddělené od základního textu uvozovkami mimo přímou citaci, tj. doslovné znění textu jiného autora, eventuálně bibliografický odkaz na jiný text či zdroj. Pro cíle studie jsou důležitá především ta pojmenování, vymezená na základě vztahu k autorovi textu, jinak řečeno, jedná se o ty části, které autor odborného sdělení záměrně vyčleňuje ze základní roviny textu, protože se určitým způsobem odlišují. Přítomnost uvozovek signalizuje zároveň intencionalitu autora zařadit nesourodý výrazový prostředek do kontextu odborného diskursu. Excerpovány byly případy, kdy vyčleněním výrazu do uvozovek sleduje autor zároveň i ambice oživení a aktivizace norem stylu odborné komunikace. Výrazy v uvozovkách tak zahrnují různorodé prostředky od citace mezinárodní/české terminologie, individuální termíny, popřípadě profesionalismy neb o úzce vymezené odborné termíny, až po lexikální prostředky vyjadřující neurčitost, subjektivitu, distanci od výrazu, expresivitu i obraznost.

Styl odborných jazykových projevů zahrnuje připravené, formulačně propracované, relativně úplné, přesné a jasné komunikáty veřejné jazykové komunikace s převažující pojmovou složkou. Odborný diskurs je charakteristický monotematicností, téma je zde jasně a jednoznačně delegováno v úvodu a je analyzováno soustavně a ve své úplnosti. Odborný text je nadčasový, neosobní, informačně nasycený. Ze slovních druhů v něm převládají substantiva a adjektiva vyjadřující pojmy a terminologii. Základním slohovým postupem odborné komunikace je výkladový slohový postup doplňovaný odborným popisem; v teoretickém odborném stylu vědecký výklad doplňovaný vědeckým popisem. Cílem výkladového slohového postupu je zachytit vnější i vnitřní souvislosti sdělovaných faktů, vysvětlit podstatu jevů, které jsou vyjádřeny neosobně a nezaujatě, převažuje analýza předávaných informací. Ve stylu odborné komunikace je při stylizaci sdělení potlačena emocionalita. Inovace ve vyjadřování slouží k dokonalejšímu vyjádření poznatků a jejich vztahů a nemají za primární cíl estetické ani persvazivní působení. Odborný projev tudíž nemá ambice estetické a persvazivní funkce, ale plní spíše kognitivní cíle.

Ve stylové oblasti odborné komunikace je volba výrazových prostředků ze stylového a emocionálního hlediska neutrální a tomu odpovídá i skutečnost, že je založena na jazyce spisovném. Výrazové prostředky v rámci spisovného jazyka směřují v odborných spisech ke knižnosti. Variabilitu a specifčnost široké množiny aktivit lidského poznávání reflektuje samozřejmě různorodost odborné komunikace, která podává informace z různých oborů lidské činnosti. Ačkoli vnitřní členění stylové oblasti odborné komunikace může být (a je) variantní, pro běžné vymezení funkčního odborného stylu se považuje stále za určující stylistický faktor, kterým je uvědomělý postoj k adresátovi. Studie se věnuje teoreticky odbornému stylu, který je zaměřen na prezentaci nových poznatků, je formálně i obsahově precizně propracován a předpokládá se u něho odborný (poučený) recipient. Zřetel k adresátovi v rámci postžení aktuálních proměn stylizace odborného diskursu, v analýze výrazových prostředků, kterými je realizován, představuje jednu z hlavních os, kterou výklad sleduje a kolem které je v podstatě atomizován text. Subjektivní stylistické faktory jsou vnímány ve studii ve shodě se *Současnou stylistikou* (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 75–92). Příspěvek je zaměřen mimo jiné i na hledání specifik a potenciálních odlišností výstavby vědeckého textu v různých skupinách oborů.

3. Korpus textů reprezentující současnou českou teoretickou odbornou monologickou komunikaci

Materiálovou základnu pro výzkum vytvořil korpus aktuální české teoreticky odborné monologické komunikace o velikosti 5000 stran.² Do korpusu byly zařazeny kolektivní a autorské monografie, tematicky rozdělené do pěti skupin oborů, s nimiž pracuje Grantová agentura České republiky (dále jen GAČR): (1) technické vědy (1TEXT1, 1TEXT2, 1TEXT3), (2) vědy o neživé přírodě (2TEXT1, 2TEXT3), (3) lékařské a biologické vědy (3TEXT1, 3TEXT2), (4) společenské a humanitní vědy (4TEXT1, 4TEXT2), (5) zemědělské a biologicko-environmentální vědy (5TEXT1, 5TEXT2, 5TEXT3). Označením „současná vědecká komunikace / současný vědecký diskurs“ se zde rozumí vědecká monologická česká monografická komunikace posledních zhruba 15 let. Jedná se o texty úzce žánrově vymezené mající různý teoreticky odborný obsah. Reprezentativní vzorek textů je složen z 11 kolektivních monografií, kde existuje předpoklad, že je oslaben vliv subjektivních stylových faktorů, a jedné autorské monografie, kde lze sledovat individuální styl jednoho autora v protikladu k ostatním monografiím. Oborové kritérium doplňuje klasifikace korpusu zohledňující biologické faktory, tj. věk a (omezeně) i pohlaví autora/ky. Volba kolektivních monografií problematizuje možnost postižení vlivu případných generačních rozdílů u sledovaných aspektů stylu konkrétních monografií či vymezených skupin oborů. Studie pracuje s průměrným věkem autorského kolektivu, který byl získán prostým aritmetickým průměrem zahrnujícím všechny autory monografie, odečteným od data prvního vydání

---

² U většiny oborů jsou součástí textu i neverbální vyjádření (grafy, tabulky, obrázky, schémata, fotografie aj.), některé monografie obsahují rovněž cizojazyčné citace, monografie *Dynamika vývoje pralesových rezervací v České republice* je psána dvojjazyčně, a sice česky a anglicky. Těmto částem se práce nevěnuje. Údaj o rozsahu textu je proto spíše orientační. Rozbory se zabývají česky psanou textovou částí vybraných monografií věd, včetně úvodů, předmluv, závěrů, dodatků, vyjma seznamů literatury, věcných rejstříků, obrázků, tabulek, rovnic či matematických vět. V části, která se věnuje vybraným kvantitativním charakteristikám syntaktické stavby současného českého odborného diskursu, byl analyzován materiál zahrnující 12 monografií rozčleněných do pěti skupin tematicky příbuzných oborů o celkové délce 24 000 grafických slov pro praktické potřeby zúžen. Do vzorku byl vybrán z každé monografie úsek textu o délce 2 000 grafických slov rozdělený do dvou částí, a to z první kapitoly o délce 1000 slov a v pořadí třetí závěrečné kapitoly rovněž o délce 1000 slov. Dílčí vzorky byly excerpovány odděleně a následně průměrovány do výsledné hodnoty nejprve pro danou monografii, následně i pro danou skupinu oborů. Cílem popsaného postupu bylo minimalizovat vliv stylových faktorů, jako je např. autorský subjekt, specifčnost konkrétní kapitoly, např. první/poslední kapitola, a získat tak co nejreprezentativnější vzorek pro analýzu syntaktické stavby v každé kolektivní monografii.

dané monografie. Biologický věk autorů rozřídil korpus textů od nejmladšího autorského kolektivu s průměrným věkem 31 let u kolektivní monografie *Evoluční hardware*, po nejstarší autorský kolektiv s průměrným věkem 70,5 let u kolektivní monografie *Geologická minulost České republiky* (1TEXT1 – 57 let, 1TEXT2 – 55 let, 1TEXT3 – 31 let, 2TEXT1 45 LET, 2TEXT2 – 70,5 let, 3TEXT1 – 61 let, 3TEXT2 – 46 let, 4TEXT1 – 50 let, 4TEXT2 – 48 let, 5TEXT1 – 57 let, 5TEXT2 – 59 let, 5TEXT3 – 41 let).³

4. Vybrané prostředky stylu současných odborných textů: k vyjadřování podobnosti v současných českých odborných textech

Obdobně jako je tomu v jiných sférách komunikace, vyžaduje i teoreticky odborný diskurs při naplňování komunikačních cílů potřebu vyjadřovat podobnost mezi pojmy, jevy, vlastnostmi či ději okolního světa. Vyjadřování podobnosti předpokládá určitou subjektivizovanou zkušenost ukotvenou do reálně existujících vztahů, představuje explicitně vyjádřené korelace, které jsou založené na vnější (obrazné) podobnosti a vnitřní (věcné) souvislosti. Využitím metaforického jazyka, respektive jeho kombinací s jazykem netaforickým, narušuje autor záměrně stereotypnost a modelovost očekávané stylizace. První část studie věnuje zevrubnou pozornost vybraným lexikálním prostředkům, převážně tropům, pro které je příznačné užívání slova či spojení slov i v (zjednodušeně) neobvyklém, obrazném či určitým způsobem odvozeném významu.

Schopnost záměrné metaforičnosti, která je jednou z objektivních vlastností přirozeného jazyka, se neomezuje jen na stylovou oblast uměleckých textů, ale má své opodstatnění i v odborné komunikaci. Obrazná pojmenování mají při poznávacím procesu své nezastupitelné místo a plní v tomto smyslu řadu funkcí (k tomu např. Pavelka 1982). Míra subjektivity a emocionality,

---

³ Studie přináší na vybraných složkách vyjadřování rozsáhlou deskripci lexika a zvolených prostředků syntaktické stavby rozčleněnou dle zvolené klasifikace do konkrétních kapitol. Východiska dílčích studií, které představují jednotlivé kapitoly, vytvořily detailní analýzy vybraných složek vyjadřování, zaměřené na druh a frekvenci výrazových prostředků ve vztahu ke sledovanému cíli, na jejich absolutní četnost a podíl na celkovém počtu výskytů, na index jejich opakování. Není-li explicitě uvedeno jinak, představují citované příklady úplnou excerpci sledovaných jazykových jevů. Příklady jsou v textu odlišeny typem písma kurzívou, sledovaný jev je pro vyšší přehlednost v delších citacích zvýrazněn podtržením.

respektive potenciality generovat estetickou hodnotu je v teoreticky odborné komunikaci ale jiná než v ostatních sférách komunikace. Sledovány jsou lexikální jazykové jednotky, kterými se snaží autoři současného česky psaného odborného diskursu záměrně aktivizovat normy stylu teoretické odborné komunikace, tzn. typ obrazných prostředků, které tyto obory upřednostňují a využívají při formulování hypotéz či při sdělování odborného obsahu. Ačkoli vyjadřování podobnosti rovněž oživuje stylizaci odborného diskursu, klade důraz na naléhavost, emocionalitu, ojediněle i na jeho estetičnost, v odborném projevu se nejedná o překvapivou konfrontaci obvyklé podobnosti, jako je tomu např. ve stylové oblasti uměleckých textů, ale o podobnost převážně lexikalizovanou. Je nutné si uvědomit, že v odborném diskursu může poutat čtenářovu pozornost i „nepřekvapivé“ obrazné vyjádření plnicí zároveň i jiné než kognitivní funkce. Obrazné vyjádření zde blíže specifikuje autorův postoj k prezentovanému tématu, je prostředkem persvaze. Autorské hodnocení, které může být subjektivizované, expresivní, eventuálně obrazné, plní v odborném projevu ojediněle také modální, emfatické i estetické funkce. V našem korpusu textů je podobnost vyjadřována jak přirovnáním, tak i obrazným metaforickým a metonymickým pojmenováním.

K prostředkům, jimiž je v korpusu současného česky psaného odborného diskursu vyjadřována podobnost a které zároveň přispívají k potenciálnímu záměru autora posílit osobitost a originalitu stylizace odborného vyjádření, patří přirovnání. Excerpce korpusu odborných textů doložila jak ustálená, tak i aktuálně tvořená přirovnání výrazově expresivní a s estetickou účinností. Expresivní a estetizující přirovnání v sobě skrývají zároveň autorské subjektivní hodnocení. V odborné komunikaci plní přirovnání prioritně funkci názornou. Názorná přirovnání převažují v technických oborech včetně matematiky, v zemědělských a biologicko-environmentálních oborech. Frekventovaná jsou zde lexikalizovaná přirovnání, jen vzácně lze nalézt ustálená přirovnání, ve kterých prioritní názornou funkci doplňuje funkce expresivní, eventuálně estetická (např. *vzdálen skutečnosti pak není názor, že krajina je v zásadě arénou, v níž různé zájmové skupiny soupeří o ovlivnění tvorby svého prostředí* [5TEXT1, 256]). V takových případech se nejčastěji jedná o přirovnání rozvedená do celé věty.

Autorská subjektivita vystupuje z tradičních norem odborného stylu nejvíce v obrazných přirovnáních. Ačkoli je obraznost vyjádřené komparace v odborném textu převážně lexikalizovaná, tato přirovnání i ve své ustálenosti posilují

expresivitu a zpestřují stylizaci odborného vyjádření. Hranice mezi názornými, intenzifikačními a estetickými přirovnáními nejsou přitom přesně vymezeny. Přirovnání jako prostředek ozvláštňení stylizace odborného vyjádření využívají autoři ve společenských a humanitních oborech, méně i v monografiích zemědělských a biologicko-environmentálních oborů. Jako stylově aktivní prvek s ambicemi persvazivní, eventuálně estetické funkce se nevyskytuje přirovnání v oborové oblasti technických oborů s matematikou, ve skupině oborů o neživé přírodě a v lékařských a biologických oborech.

Přirovnání se podílejí nejvýrazněji na oživení odborného písemného projevu ve společenských a humanitních oborech. Doložena jsou zde jak přirovnání názorná ([4TEXT1 1,02], [4TEXT2 1,84] na 100 stran textu; např. *brutální potlačení studentské demonstrace dne 17. listopadu 1989 policií, po němž se jako blesk rozšířila /jak se později ukázalo nepravdivá/ zpráva o jednom mrtvém studentovi* [4TEXT1, 75]), tak i přirovnání intenzifikační ([4TEXT1 1,62], [4TEXT2 1,08] na 100 stran textu; např. *v českých zemích byl komunismus jednoznačně chápán jako retardační krok ve vývoji společnosti* [4TEXT1, 213]). Obě funkce jsou navíc mnohdy propojeny s funkcí expresivní, ojedinele i funkcí estetickou. Právě u aktuálně tvořených přirovnání vystupuje na pozadí běžně pocíťované komparace subjektivněji prezentovaná podobnost nejsilněji. Aktualizaci zde podléhá vždy pravá strana přirovnání, kde se v pozici komparáta objevují lexikalizované metafory, slovesné a neslovesné frazémy, které mohou být neutrální spisovné i s knižním příznakem (např. *labutí píseň*). Podobnostní vztah bývá často rozvit větnými členy, eventuálně i celou větou. Právě rozvedená přirovnání obsahují nejvýraznější a emocionálně nejaktivnější expresivní a estetické prvky (např. *mocenský mechanismus fungoval jako hodinový strojek, v němž se některá ozubená kolečka otáčela opačně, než měla* [4TEXT1, 141]). Přirovnání rozvitým větným členem, respektive celou větou umožňují autorovi subjektivní nebo expresivní opis exaktně sdělovaného obsahu, nabízí mu více prostoru pro prezentaci hodnocení, soudu, dojmu, který je opisem subjektivně konkretizován (např. *pro utrakvisty tato situace nabízela možnost formovat prostřednictvím propagandistických spisů negativní obraz Jednoty bratrské v očích prostých věřících, jenž se poté hluboko do 16. století odrážel ve stereotypch, v nichž členové Jednoty vystupovali jako divoši, litá zvěř, lidé nějak znetvoření, a tedy sociálně segregovaní a marginalizovaní* [4TEXT2, 30]). V monografiích společenských a humanitních oborů jsou častá i tzv. nestandardní přirovnání, opakovaně je v obou monografiích

užíván např. srovnávací instrumentál (hustota zastoupení na 100 stran textu [4TEXT1 1,43], [4TEXT2 0,9] na 100 stran textu; např. *komunistická kádrová politika byla rodnou matkou nepotismu a korupce* [4TEXT1, 135]). Komparace srovnávacím instrumentálem obsahují ustálená spojení slovesných (např. *přesto byla praxe uctívání kultů trnem v oku zejména reformně orientovaným klerikům* [4TEXT2, 45]) i neslovesných frazeologismů (např. *transformace politického systému od diktatury k demokracii v sobě skrývá četná úskalí a podobá se cestě minovým polem* [4TEXT1, 409]).

Autoři v korpusu zastoupených textů obohacují svůj písemný projev také metaforickým užitím slov. Obsahem metafory je konkretizovaná asociace pojmenované skutečnosti. Výsledkem takto vyjádřené podobnosti je pojmenování nové skutečnosti. V odborné komunikaci metafora nikdy neztrácí na srozumitelnosti a svých gnoseologických funkcích. Metafora zde nepřekvapuje svou novostí; podobnost totiž vyjadřuje nejčastěji základním, eventuálně průvodním znakem pojmu, ne kontextovou zapojitelností. Metafora má ve sledovaných funkcích nejvyšší zastoupení zejména ve společenských a humanitních oborech, hustota zastoupení metafor na 100 stran textu je nejvyšší v 4TEXTu1 (15,4) a v 4TEXTu2 (9,73). V excerpovaných textech této skupiny oborů představuje významný prostředek oživující stylizaci odborného vyjádření a aktivizující adresátovu pozornost. Metafory zde konkretizují, intenzifikují, subjektivizují, oživují a dynamizují stylizaci odborného projevu. Monografie společenských a humanitních oborů se odlišují od ostatních textů korpusu především vysokým podílem autosémantických verb, převážně sloves pohybu. Konstrukční osou metafor je v tomto případě sloveso v přísudku v metaforické platnosti. Metafory jsou převážně jasné až kategorické, pojmenovávají pohyb, činnost či stav neživých předmětů a jevů. Motivované jsou zejména snahou pojmenovat pohyb, činnost, popřípadě i stav lidí, respektive zvířat. Nejčastěji označují intenzitu děje, např. *torpédovat* (*evropský integrační proces*), *obíhat* (*latinský dedikační nápis*), *proběhnout* (*perioda*). Ve společenských a humanitních oborech jsou tyto metafory činnosti, jak je nazývá Bečka (1971), nejfrekvencovanějším typem obrazného pojmenování. Metafory jsou založené převážně na syntaktické vazbě mezi predikátem a objektem v akuzativu. Časté jsou i tzv. personifikační objektové metafory. Frekvence a variabilita činnostních metafor narušuje místy převažující desémantizaci odborného diskursu. Metafory s vysokým podílem plnovýznamových sloves pak významně dynamizují odborný výklad. Dynamizaci výkladového slohového postupu podporuje rov-

něž i hojně zastoupení intenzifikačních verb s expresivním příznakem, např. **pramenit** (*nedůvěra*), **kulminovat** (*neúspěch*), **ochromit** (*tržní mechanismy*), **paralyzovat** (*vládu*), **otupit** (*rezistenci národních politických elit*).

Ve společenských a humanitních oborech se uplatňují také naturifikační a animizační metafory, tj. metafory, které motivicky čerpají z flóry a fauny (např. *zahníždění TOP 09 v českém stranickém systému* [4TEXT1, 286]), dále z různých oborových oblastí lidské činnosti, např. z medicíny (např. *při transplantaci náhradních kapitalistických orgánů vystávalo však jako traumatická obranná reakce reálně socialistického systému substanciální dilema celé přestavby* [4TEXT1, 138]). Často se jedná o aktuálně tvořená metaforická vyjádření, ve kterých nociónální složku prezentovaného sdělení doprovází autorův záměr stimulovat vnímání adresáta. Autorská strategie aktivizovat čtenáře se v konkrétních příkladech vždy prolíná s primární nociónalitou vědeckého projevu.

Persvazivní, respektive estetická funkce vystupuje do popředí nejvíce u aktuálně tvořených metafor, které jsou rozvity do celé věty, eventuálně i do více vět. V těchto tzv. tažených metaforách konkretizovaná obraznost opakovaně prostupuje pojmový obsah sdělení. Rozvité obrazné vyjadřování se uplatňuje nejvýrazněji v kolektivní monografii ze společenských a humanitních oborů, která v korpusu zastupuje obor historie umění (např. *sotva by se dnes někdo odvážil zpochybnit fakt, že vynález knihtisku představuje jeden z milníků evropských kulturních dějin. Mohučský brusič a zlatník Johann Gutenberg (1468) patrně netušil, do jaké míry jeho objev, který spočívá v použití samostatných pohyblivých liter ze slitiny kovů, jež je po dokonání díla možné rozmetat a opětovně použít, ovlivní kulturní klima raného novověku. Zatímco počátky knihtisku a část životních osudů jeho vynálezce jsou zahaleny tajemstvím a poněkud neurčitě můžeme konstatovat, že mezi lety 1452 a 1456 Gutenberg v Mohuči vytiskl latinkou dvaadvacetiřádkovou bibli, jsme vzápětí svědky závratného tempa rozkvětu nového „černého“ umění. Šíření idejí, odkázané doposud na pero, papír a písařskou dílnu, dostává dříve netušené možnosti* [4TEXT2, 335]).

V monografiích technických oborů s matematikou, oborů o neživé přírodě, lékařských a biologických, zemědělských a biologicko-environmentálních oborů se osobitá metafora se záměrnou estetickou funkcí vyskytuje vzácně. Nejčastějším typem metafory je zde personifikace, která je ve svém užití plně lexikalizovaná (*věta se vyjadřuje; otázky vystupují zvolna do popředí; defi-*

nice hovoří; představy se ubírají). Výraznější aktivizační prvek lze v těchto oborových skupinách pocítovat u lexikalizovaných metafor s genitivní vazbou: **obejít problém** (*mrtvé doby detektoru*); **ponořit se hlouběji do teorie** (*něčeho*); **rodinu** (*integrovaných bloků*); **rozšířil** (*řadič Ethernetu*); **opírat se o** (*problém, trojúhelník*); **dynamika se dotýká** (*krajiny*); **bedra** (*státu/společnosti*). V technických oborech včetně matematiky, v oborech o neživé přírodě a v lékařských a biologických oborech se omezuje metaforické užití slov na ustálené antropomorfizace. V monografiích těchto oborových oblastí se objevují rekurentní lexikalizované metafory, jejichž základem jsou substantiva *kořeny, vlna, spektrum, rozkvět*. Přenášená podobnost, nejčastěji mezi konkréty a abstrakty, je dokladem vyššího zaměření textu na originalitu stylizace odborného sdělení, do kterého vnáší naléhavost, intenzitu a subjektivní hodnocení. Frekventované jsou zde též metafory se základem *souboj/bitva, vlna, promítnout se, zrcadlit se, psát dějiny/příběh, hnací motor, milníky, změnit tvář Země, vtisknout něčemu dnešní ráz*. Autoři monografií technických oborů včetně matematiky ožívují stylizaci odborného vyjádření vzácně také užitím verb v kontextové stylové hodnotě (např. *operovat pojmy, termín zastřešuje algoritmus*). Ve skupině zemědělských a biologicko-environmentálních oborů jsou opakovaně zastoupeny částečně již terminologizované metafory se slovními základy *vlna, spektrum, zakořenit*. Záměrné oživení stylizace odborného projevu je v této skupině oborů často explicitně přímo deklarováno (např. *s jistou dávkou personifikace, poeticky řečeno*), to znamená, že autoři stylovou aktivitu uvedených prostředků oslabují vždy verbálně.

K vyjádření podobnosti využívají autoři monografií vybraných skupin oborů také metonymii, její zastoupení je ale ve sledovaném smyslu v korpusu vzácné. Jako prostředek aktivizace stylu teoreticky odborné komunikace ji využívají především autoři monografií ze společenských a humanitních oborů, méně i oborů zemědělských a biologicko-environmentálních, vzácně pak i v lékařských a biologických oborech a technických oborech s matematikou. Ve sledovaných významech se téměř nevyskytuje ve skupině oborů o neživé přírodě. Hustota zastoupení metonymie na 100 stran textu je nejvyšší v 4TEXTu1 (5,33), 5TEXTu3 (5,04) a 5TEXTu1 (4,7). V korpusu textů reprezentujícím současný česky psaný odborný diskurs jsou metonymie nejčastěji prostředkem preciznější stylizace, jen výjimečně obsahují záměr originálnější stylizace odborného vyjádření. Metonymická souvislost mezi srovnávanými pojmy je převážně lexikalizovaná. V monografiích společenských a humanitních,

zemědělských a biologicko-environmentálních oborů byl doložen zejména metonymický vztah resumující. Ojedinele jsou zastoupeny ale i metonymické vztahy podle záměny místních (prostorových) vztahů, časových a věcných souvislostí i záměny výrazů příčiny za následek či následku za příčinu. Ve společenských a humanitních oborech je z druhů metonymie nejčastější synekdocha. Frekventované jsou převážně záměny částí lidského těla ve významu celku (např. *hlava státu získává v případě demise vlády postavení nejvyššího arbitra* [4TEXT1, 513]), vzácně i záměny celku za jednotlivé části lidského těla (např. *na kterou toužebně čekala celá civilizovaná Evropa* [4TEXT1, 345]). U lexikalizovaných metonymií lze jen vzácně pozorovat intenci osobitě autorské aktualizace. Aktuálně utvořené obrazné vyjádření proto vždy výrazně vybočuje z objektivnosti a neexpresivnosti stylu odborných textů (např. *vytváří legislativní džungli*). V takovém případě metonymicky pojmenovaný vztah obsahuje zároveň funkci názornou a intenzifikační, respektive expresivní. Lexikalizované synekdochy jsou řídce zastoupeny také v monografii ze zemědělských a biologicko-environmentálních oborů.

Analýzy vybrané složky vyjadřování nepotvrdily v korpusu současné česky psané odborné komunikace výrazné procesy jazykové diferenciaci mezi jednotlivými skupinami oborů, eventuálně singulárními styly konkrétních monografií. Výraznější disproporce byly doloženy mezi oborovou oblastí společenských a humanitních věd na jedné straně a ostatními obory na straně druhé, tj. v očekávané opozici tzv. humanitních a přírodovědných věd. Monografie společenských a humanitních věd se v korpusu od ostatních oborů nápadně odlišují mírou metaforičnosti jazyka, a to nejen frekvencí obrazných prostředků vyjadřujících podobnost, ale i jejich stylovou aktivitou. Autoři zde při stylizaci odborného obsahu prokazatelně usilují v oblasti slovní zásoby rovněž o obraznost vyjádření. V ostatních oborech je míra metaforizace jazyka odborných textů, naplňujícího nejen kognitivní cíle, ale i ambice persvazivního či estetického působení, spíše ojedinelá. Ve společenských a humanitních, vzácně také v zemědělských a biologicko-environmentálních oborech využívají autoři vedle názorných přirovnání též přirovnání intenzifikační, expresivní, řídčeji i přirovnání aktuálně tvořená. V ostatních oborech se názorná přirovnání, u nichž by bylo možné pocítovat obohacení názorné funkce přirovnání o funkci intenzifikační, expresivní, eventuálně estetickou, neobjevují. Excerptce doložily, že ve vyjadřování podobnosti se projevují nejvýznamněji oborová specifika, tj. působení tématu a norem dané vědní disciplíny. Rozdíly se pro-

jevily mezi tzv. humanitními a přírodními obory. Vlivy biologických faktorů, včetně opozice styl autorské a kolektivní monografie se neprokázaly.

4.1. Otázka v současných českých teoreticky odborných textech

Odborný diskurs se vyznačuje převažující monologickou formou, „skrytá“ dialogičnost odborné komunikace se podle Krčmové (2008: 211) projevuje v inkluzivním plurálu a na úrovni tématu intertextovostí. Navzdory nespornému intersubjektivnímu charakteru vědeckého poznávání (Holton 1999: 92) a diskursnímu charakteru odborné komunikace, která vzniká v interakci jednak s dosavadním stavem vědeckého poznání a jednak je určena specifickému adresátu, má odborný diskurs spíše implicitně interakční charakter a klasická interogativní komunikační funkce se zde uplatňuje sporadicky. Ačkoli formule tzv. výzkumné otázky je nástrojem odborného poznání, její explicitní přítomnost v textu bývá v teoreticky odborném projevu spíše výjimečná. Předmětem excerpce jsou proto mimo „klasických“ otázek, výpovědí s interogativní formou, především tzv. nepravé otázky, tzn. tázací výpovědi, které ačkoli mají formální podobu tázacích vět, plní v textu převážně jiné funkce.

Excerpce korpusu odborných textů ukázala, že otázky i tázací věty (dle formy i komunikační funkce) jsou zastoupeny ve většině monografií napříč všemi skupinami oborů. Frekventované jsou zejména v monografiích společenských a humanitních oborů, technických oborů včetně matematiky, zemědělských a biologicko-environmentálních oborů. Ze získaných hodnot vybočují pouze vědy o neživé přírodě, kde je frekvence otázek a tázacích vět výrazněji nižší. Pro monografie této skupiny oborů tak není charakteristické při stylizaci odborného projevu vyjadřování epistemických postojů, či plnění kompozičních funkcí formou otázek či tázacích vět. Absence tázacích vět ve dvou monografiích rozdílných skupin oborů ukazuje, že se jedná o stylizační či řečnický prostředek, jehož přítomnost v odborném textu je významně ovlivněna autorským subjektem. V rámci stylizace odborného obsahu se tak jedná o jeden z výrazných projevů autorské individuality, která odráží pravděpodobně úzus daného autorského kolektivu, případně i praxi autora či autorského kolektivu s produkcí odborného textu. Tázací věty nebyly doloženy v kolektivní monografii z politologických oborů, zastupující společenské a humanitní obory, a kolektivní monografii z meteorologických oborů, z oborové skupiny o neživé přírodě. Komparace neprokázaly podmíněnost ve

vztahu zastoupení tázacích vět a generační příslušností konkrétních autorů a autorských kolektivů.

V korpusu měly nejvyšší zastoupení především tzv. nepravé otázky, které mají jazykovou formu tázací, ale postrádají vlastní tázací význam. Autor odborného projevu sice počítá s konkrétním adresátem jak po formální, tak i významové stránce, explicitně formulovaná klasická výpověď s funkcí interogativní se ale v psaném odborném diskursu až na výjimky nevyskytuje. Dialog není v písemném teoretickém odborném projevu rozhovorem více osob, případné otázky i odpovědi zůstávají v kompetenci autora. Excerptce ověřila podle zaměření otázek zastoupení jak otázek zjišťovacích (*Mohou stroje myslet?* [1TEXT3, 26]), které se ptají na platnost/neplatnost výpovědi jako takové, tak i otázek doplňovacích (*Jaké informace lze vyčíst z fylogenetického stromu a které jsou ty nejdůležitější?* [3TEXT2, 93]), snažící se získat konkrétní informaci. V korpusu mírně převažovaly otázky doplňovací (*Proč vůbec stavět nekonfigurovatelné analogové obvody?* [1TEXT3, 98]). Tázací formou jsou v odborných textech vyjadřovány ale převážně jiné funkce, nežli je funkce interogativní. Otázkové výpovědi slouží autorům např. jako stylistický prostředek vyjadřující různé stupně epistémických postojů. Nejčastější jsou tzv. podivové otázky, vyjadřující údiv a to jak u zjišťovacích otázek (*Je p-n přechod v systému izolovaných polovodičových nanokrystalů, které mají průměr pouze několik nanometrů? Jde skutečně o projev zářivé rekombinace volného excitonu? Je takový výsledek objektivní?* [1TEXT2, 242]), tak u otázek doplňovacích (*Jak je to tedy možné?* [1TEXT2, 25]).

Frekventované jsou v odborném projevu i tzv. deliberativní otázky, které signalizují různý stupeň jistoty. V takových případech jsou v otázkách frekventované epistémické predikátory (*je možné, je zřejmé*) či modální slovesa v epistémických funkcích (*moci, muset*). Lze předpokládat, že se jedná o specifické rysy singulárního stylu konkrétní/ch monografie/í, které vyjadřují existující normy a zvyklosti autorských kolektivů, protože zdrojový materiál obsahuje i texty, kde postoje jistotně modalitní v otázkách nejsou zastoupeny vůbec. Navíc lze pozorovat výrazné rozdíly v četnosti zastoupení tohoto prostředku mezi jednotlivými autory, eventuálně autorskými kolektivy odborných textů. Interakčního aspektu, tj. vyššího zapojování čtenáře do poznávacího procesu nedosahují autoři vybraných monografií překvapivě výraznou modalizací textu. Vybraný vzorek o 1000 slovech obsahoval lexémy

s modalizující funkcí⁴ ve skupině technických oborů s matematikou 1,7%, v oborech o neživé přírodě 1,5%, v lékařských a biologických oborech 1,7%, ve společenských a humanitních oborech 1,15%, v zemědělských a biogeo-environmentálních oborech 1,13%. Excerptované texty jsou na vybraném vzorku jen mírně modalizované a vyznačují se spíše kategorickým způsobem prezentace odborného obsahu. Rozdíly mezi skupinami oborů i jednotlivými monografiemi jsou minimální. S nízkým stupněm modalizace koresponduje i převažující způsob formulace teoretického odborného obsahu. Autorský plurál, eventuálně neosobní konstrukce představuje volbu stylistického prostředku, který záměrně upořádá osobnost a individualitu autora odborného projevu, vyjadřuje jeho sounáležitost k autorskému kolektivu a oslabuje subjektivitu a emocionalitu projevu. V českém odborném diskursu bylo použití 1. osoby plurálu tradičně vnímáno doposud vždy jako nepříznakové. Z dvanácti zastoupených monografií využívá deset tzv. autorského plurálu (*pluralis auctoris*) či kombinace s plurálem inkluzivním, ve dvou monografiích preferují autoři neosobní vyjádření obsahující pasivní konstrukce. Jsou to kolektivní monografie ze společenských a humanitních oborů a autorská monografie ze zemědělských a environmentálních oborů. Užití 1. osoby sg. není v našem korpusu zastoupeno. Dominantní převaha autorského plurálu, respektive absence 1. os. sg. je samozřejmě projevem především sounáležitosti autorského/ých kolektivu/ů, tj. vyjadřuje zejména týmový charakter převažujících kolektivních monografií, a to i přesto, že autorství konkrétních částí excerptovaných textů je převážně známé. Zjištění na našem vzorku textů, s vědomím určité nevhodnosti či nereprezentativnosti zdrojového materiálu, složeného převážně z kolektivních monografií, ukazuje, že v teoreticky odborné psané komunikaci nedochází v tomto smyslu k žádným dramatickým změnám a že se může jednat o převažující praxi i v současnosti.

Nepravé otázky navozují v teoretickém odborném diskursu i nerozhodnost či alternativu (*Jsou suchozemské ekosystémy zdrojem či naopak potencionálním úložištěm/sinkem atmosférického uhlíku významného skleníkového plynu CO₂? Je tedy počítač inteligentní, pokud v šachu takřka vždy zvítězí nezávisle na člověku, který proti němu nastoupí?* [5TEXT1, 21]). Vzácně jsou zastoupeny v korpusu i řečnické otázky, u kterých po obsahové stránce ustupuje informační nasycenost textu osobnímu autorskému zaujetí, respektive vyššímu zaměření

---

⁴ Excerptovány byly modální modifikátory a modální predikátory (Karlík, Nekula, Rusínová 1995: 533).

textu na potenciálního adresáta (*Není to malý zázrak?* – vztah mezi teorií čísel a konstrukcí pravidelných mnohoúhelníků [1TEXT1, 125]). Řečnické otázky odkazují svým spíše metatextovým, komentářovým charakterem již více k populárně naučnému stylu než ke stylu teoreticky odborné komunikace. Nejvyšší hustotu zastoupení řečnických otázek na 100 stran textu vykazuje 5TEXT1 (9,41), 1TEXT2 (7,18) a 4TEXT3 (7,39), nejnižší 5TEXT2 (0,28). V 2TEXTu2 a 4TEXTu1 řečnické otázky nejsou zastoupeny. Vliv subjektivních stylových faktorů projevující se individuálními rozdíly ve stylizaci je sice zjevný, zastoupení řečnických otázek ve vztahu k biologickému věku autora/ů je ale neprůkazné (nejstarší autorský kolektiv řečnické otázky nevyužívá, obdobně je tomu ale i u monografie 4TEXT1, představující o generaci mladší autorský kolektiv).

Kromě již pojmenovaných funkcí jako je údiv, jistotně modalitní postoje, plní v odborné komunikaci nepravé otázky také kompoziční funkce. Ustálenou a modelovou kompozici odborného projevu aktivizují autoři v tomto případě posilováním jeho dialogického charakteru. Tyto tzv. autorské otázky se v různé míře uplatňují v technických oborech s matematikou a ve skupině společenských a humanitních oborů. V ostatních skupinách oborů našeho korpusu textů zastoupeny nebyly buď vůbec, nebo zcela výjimečně. V odborném textu následuje autorskou otázku často přímá (autorská) odpověď (*Proč tomu tak je? Protože jsme vzali v úvahu jen část problému* [1TEXT2, 149]). Autor explicitně formuluje otázku jako problém, kterému se ve výkladu dále věnuje. Následná odpověď je potom k obsahu otázky jak ve vztahu afirmace (*Je tedy model rozporuplný? ... podle toho, co jsme říkali v předchozím výkladu, by tomu patrně nemělo být!* [1TEXT2, 20]), tak i negace (*Znamená to tedy, že kvantitativní znaky jsou založeny také geny velkého účinku? Odpověď zní nikoliv* [3TEXT2, 271]). Odpovědi se objevují přitom jak explicitní, přebírající syntaktické uspořádání otázky s různou mírou redukce (*Můžeme přesto detekovat signál z jedné kvantové tečky? Ano, můžeme, podobně jako astrofyzikové měří spektra hvězd, tedy objektů menších než rozlišovací schopnost jejich optiky* [1TEXT2, 273-274]), tak i implicitní, plnící komunikativní požadavek otázky jen částečně, např. potvrzením či popřením obsahu otázky (*Co však je inteligentní systém? Definice není jednoznačná* [1TEXT3, 26]). Ve většině případů přesahují informace obsažené v odpovědích informace vyžadované otázkou a slouží tak zejména jako argumentační prostředek k dalšímu výkladu (*se srovnávají pomocí tzv. alignmentu. Co je alignment?*

Z evolučně-biologického hlediska je aligment hypotéza [3TEXT2, 78]). V korpusu byly excerpovány odpovědi ve vztahu afirmace, negace, ale nikoliv odpovědi neurčité. Neurčitost, nerozhodnost či řečnické oddalování sdělení informace nemá očekávaně v teoreticky odborných textech své zastoupení. Charakteristické je i opakované užití variantní otázky v rámci singulárního stylu jedné monografie (např. *je třeba věnovat pozornost ... je lepší použít ... je takový výsledek objektivní ... je to v našem případě nutné* [3TEXT2]; *co však je inteligentní systém ... co toto kritérium říká ... co je typické pro úspěšné aplikace evolučního návrhu v oblasti číslicových obvodů* [1TEXT3]). Do určité míry se tak zde projevují formulační stereotypy příznačné pro dikci autora/ů konkrétní/ch monografie/í.

Všechny doposud uvedené příklady zahrnovaly otázky, které si udržují formální podobu tázacích vět. Ve skupině oborů o neživé přírodě, lékařských a biologických oborů a zemědělských a biologicko-environmentálních oborů jsou mnohem častější formulace nepravých otázek, které formální podobu tázací věty již ztrácí. Nepravé otázkové výpovědi obohacují výkladový slohový postup formulačními strategiemi, které zdánlivě rovněž navozují dialogický charakter procesu prezentace odborného obsahu. Autoři opisují nepravé otázky zjišťovací (*zda podobný přístup lze uplatnit i v křemíku, ponecháváme k úvaze čtenáři* [1TEXT2, 61]) i otázky doplňovací (*je tedy na místě otázka, zda a jak se může stimulovaná emise projevit v různých zářivých rekombinačních dějích excitonů, popř. jejich komplexů* [1TEXT2, 61]). Perifráze tázacích vět plní v odborném projevu obdobné funkce jako nepravé otázky, tzn., že akcentují zejména různé stupně nejistoty, eventuálně potvrzují pojmenované domněnky; vždy ale posilují interaktivitu textu dialogickými rysy. Rovněž u nepravých otázek bez formální podoby tázací věty následuje explicitně formulovanou otázku často autorská odpověď (*otázku, zda zvýšení dávky peritoneální dialýzy vede ke zlepšení přežívání, je možné zodpovědět pouze na základě výsledků randomizované kontrolované studie* [3TEXT1, 570]). Reagující část textu má mnohdy charakter repliky v dialogu. Slovník formulací otázkových výpovědí je poměrně úzký, opakovaně se objevují spojení *vzniká / naskýtá se / nabízí se / je / pozornost poutá / posuzuje se / zůstává otázka*, pojmenovávající domněnku či nejistotu a vedlejší věta s vlastním modálním slovesem *moci* (*důležitá je otázka, zda turbulence v oblaku může vyvolat tříštění kapek nebo k němu významně přispět* [2TEXT1, 197]) nebo s modálními výrazy typu *lze dosáhnout / lze uplatnit* nebo *zdali / budou-li / jestli*. V kolektivní monografii

z meteorologických oborů se opakují spojení *je/vzniká otevřená/nápadná otázka*, v kolektivní monografii z lékařských oborů *je/dát otázka/u, zda*. Modální výrazy vystupují převážně ve funkci deskriptivní, popisující potencialitu objektivního stavu věcí. Jen ojediněle se objevují i ve funkci preskriptivní, kde autor vyjadřuje různý stupeň nejistoty o platnosti objektivního stavu věcí, tj. vyjadřuje stupeň epistémického postoje o platnosti sdělovaného obsahu.

Zastoupené monografie jsou jen mírně modalizované, převažuje využití tzv. autorského plurálu či kombinace s plurálem inkluzivním. Autoři textů primárně oznamují a formulují výsledky svého výzkumu, eventuálně navrhnou řešení, další postup/y, kritizují dosavadní úroveň poznání, případně s ní/m souhlasí/nesouhlasí. Záměrem je formulace přesného, jednoznačného, nezaujatého a reálně úplného sdělení. Komunikativní požadavek vyjádřený otázkou, eventuálně otázkovou výpovědí plní nejčastěji kompoziční cíle a představuje variantní kompoziční strategie autora při produkci textu. Využití explicitně formulovaných otázek je v zastoupených textech spíše ojedinělé a jako stylistický či rétorický prostředek jsou více prostředkem populárně naučného stylu. Širší škála nepravých otázek je příznačná pouze pro monografie ze společenských a humanitních oborů. V této skupině oborů představují otázky a otázkové výpovědi stylistický prostředek výrazně oživující výkladový slohový postup a zároveň vyjadřující jistý stupeň emocionálnosti. Vzhledem k tomu, že byly zastoupeny jen v jedné ze dvou monografií této skupiny oborů, lze předpokládat, že se jedná o ryze subjektivní stylový faktor, odrážející konkrétní praxi autora, včetně jeho zkušeností s tvorbou odborného textu, eventuálně jeho osobnostní rysy. Rozdíly mezi vymezenými skupinami oborů, respektive mezi autorskými kolektivy jsou ale nevýrazné.

4.2. Výrazové aktualizace v uvozovkách v současných českých teoretických odborných textech

V monografiích reprezentujících současný česky psaný odborný diskurs jsou vyčleněny graficky uvozovkami nejčastěji citace odborné mezinárodní a české terminologie. Uvozovkami odlišené termíny se objevují ve všech skupinách oborů. Nejvyšší hustotu zastoupení výrazů v uvozovkách na 100 stran textu vykázaly monografie 5TEXT1 (162), 1TEXT2 (90,23) a 3TEXT2 (42), nejnižší monografie 5TEXT2 (6,6) a 1TEXT1 (2,72). Záměrem citované terminologie není samozřejmě posílení osobitosti a kreativity stylizace odborného vyjádření,

ale podpora fundovanosti odborné dikce autora/ů spojená s aktivizací adresáta. Cizojazyčná terminologie bývá v textu signalizována rovněž i jiným typem písma, nejčastěji kurzívou. Mimo citace mezinárodní a české terminologie označují autoři excerpovaných monografií uvozovkami lexikum, které upozorňuje čtenáře na zjednodušující, starší nebo neaktuální terminologii, eventuálně její rozkolísanost (v „*zakázaném pásu*“ *neuspořádaných polovodičů lze nalézt ještě jiné elektronové stavy* [1TEXT2, 14]). Spojení „*zakázaný pás*“ představuje interval energií, ve kterém striktně vzato v ideálním systému nemohou být žádné energetické stavy. V daném případě se tam nějaké vyskytují, ačkoli jich není mnoho. Použití pojmu *zakázaný pás* je v tomto případě ne zcela korektní označení (zejména to platí u neuspořádaných polovodičů), které autoři vyčleňují z textu graficky uvozovkami.

Uvozovkami jsou odlišena z textu rovněž neexaktní vyjádření (*velmi často se zhotovují mikrodisky ve tvaru „hříbku“* [1TEXT2, 262-263]), popularizace (*zřejmý potenciál naladění pro „zelené“ chování* [5TEXT3, 218]), profesní mluva (*fenomén „bílého pláště“* [3TEXT1, 487]), frazémy (*že takověto hybridní polyploidní komplexy, jež vznikají jako důsledek nahodilých hybridizačních událostí, jsou v některých případech skutečně „slepé vývojové uličky“* [3TEXT2, 165]), parafráze obecně známých výroků (*označil „opoziční smlouvu“ za skrytou tichou velkou koalici* [4TEXT1, 347]). Je-li terminologické pojmenování nahrazeno pojmenováním neterminologickým, může obsahovat subjektivizující příznak (*jejich první setkání s nefrologem je až při akutním zahájení dialyzační léčby při zjevné uremii /tzv. „pacient z ulice“/, tj. pacient, který nebyl doposud léčen* [3TEXT1, 509]). V teoreticky odborné komunikaci aktivizuje stylovou a emocionální neutralitu odborného vyjádření tak i výraz z profesní mluvy konkrétního oboru; příkladem mohou být rovněž názvy map v zemědělských a biologicko-environmentálních oborech (např. *mapa „pěťadvacítka“* [5TEXT2, 194]). Signalizace zjednodušující terminologie, (ne) exaktního vyjádření či komplementárnosti je významným prostředkem dialogu mezi autorem a adresátem. Zjednodušující, respektive popularizující výraz může být samozřejmě i důsledkem absence konkrétního pojmenování v daném oboru, respektive jeho neformálnosti. Například v monografii z geologických oborů upozorňují uvozovky čtenáře na tzv. neformální stratigrafické jednotky, tj. starší stratigrafické, petrografické či paleontologické termíny, které neodpovídají přijatým kodexům a pravidlům odborné terminologie. Geologická a paleontologická terminologie je v současné době rozkolísaná a její kodifikace

se podle různých typů pravidel uplatňuje v praxi velmi pomalu. Uvozovky zde signalizují i cizojazyčnou (především německou) terminologii vhodnou pro příhraniční korelaci, popřípadě pracovní či populární termíny.

Není-li tomu tak, představuje grafické vyčlenění výrazu uvozovkami záměrný aktivizační, motivační prostředek, který činí odborné vyjádření srozumitelnějším i pro méně poučeného adresáta. Obdobně jako citovaná terminologie jsou tak i neterminologická pojmenování v uvozovkách významným prostředkem interaktivity textu, odrážející uvědomělý postoj autora k delegovanému adresátovi, a to nahrazením emocionálně neutrální terminologie aktivizujícími profesionalismy, eventuálně prostředky vyjadřování různého stupně jistoty o sdělovaném odborném obsahu. Výrazové prostředky v uvozovkách patří společně s inkluzivním plurálem, otázkami dle formy i komunikační funkce k prostředkům vytvářejícím skrytou dialogičnost převážně monologické odborné komunikace.

Autoři vybraných monografií vyznačují uvozovkami výrazy neurčité, víceznačné či vágní, tzn. prostředky užité zjednodušeně řečeno proti rysům odborného vyjadřování. Uvozovky zde signalizují adresátovi odborného projevu záměr méně určitého pojmenování („*mírným*“ *zvýšením sérového kreatininu* [3TEXT1, 284]). Autor upozorňuje čtenáře na skutečnost, že pojmenování není v souladu s normami stylu odborných textů, které v označených místech porušuje. V technických oborech včetně matematiky, ve skupině oborů o neživé přírodě, v lékařských a biologických oborech a zemědělských a biologicko-environmentálních oborech jsou vyčleňovány do uvozovek nejvíce výrazy vyjadřující relativní hodnoty, jako jsou měrová a hodnotící adjektiva (*v teoreticky „ideálním“ prostředí*), mnohdy v superlativu (*pokud existuje více „nejlepších“ jedinců se stejnou fitness*). Lexikum vyjadřující nepřesnost, neurčitost či přibližnost sdělení má v uvozovkách zastoupení v celém excerpovaném korpusu odborných textů. Ve společenských a humanitních oborech jsou prostředky pro vyjádření neurčitosti a nepřesnosti graficky nerozlišené přímo v základním textu. To může ukazovat na vyšší autorskou toleranci k popularizujícím či méně exaktním vyjádřením v monografiích těchto skupin oborů.

Excerpce korpusu doložila v uvozovkách i výrazy vyjadřující subjektivitu a expresivní příznak. Subjektivizovaný autorský postoj a expresivitu vyjadřují aktualizovaná pojmenování vstupující do terminologického kontextu odborného projevu v příznačném napětí mezi konkrétním pojmenováním a textovým polem stylově neutrálního odborného textu. Aktualizovaný výrazový prostředek

obsahuje často expresivní stylový příznak (*jde skutečně o hladkou křivku, z níž naměřené minimum „vykousla“ silná absorpční čára; jeseteři a veslo-nosi jsou nejstarší dnes žijící skupinou paprskoploutvých ryb, jsou žijícími zkamenělinami, rybami, které doslova „zapomněly vymřít“* [3TEXT2, 158]). Expresivní výraz v uvozovkách může představovat přitom i doslovný překlad slova nebo slovního spojení z jiného jazyka, nejčastěji se jedná o kalky z angličtiny (např. *především nekontrolovanou „rozlezlou“ urbanizací /urban sprawl/* [5TEXT1, 18]). V uvozovkách se objevují rovněž, a to ve všech sledovaných skupinách oborů, i výrazové prostředky s platností „abych tak řekl“. Autor volí aktivizující výraz, ačkoli dopředu předpokládá, že jeho volba bude pro adresáta odborného textu překvapivá. Autorský záměr aktivizovat stylovou a emocionální neutralitu odborného diskursu je v tomto případě zjevný, třebaže autor oslabuje stylovou aktivitu aktualizovaného prostředku jeho grafickým vyčleněním do uvozovek (např. *mnozí si s čísly jen „hráli“* [1TEXT1, 23]).

Vzácně, zato ve všech excerpovaných monografiích se v odborných textech objevuje v uvozovkách i obrazné vyjadřování. Nejčastěji se jedná o ustálená metaforická pojmenování, z druhů metafory pak o personifikaci (*prales celkově „zestárl“, tzn., dožívají další jedinci či jejich skupiny a přitom stále nestačí dorůst nová generace* [5TEXT2, 162]). Lexikalizovaný transfer významové podobnosti kombinuje výrazovou expresivitu s konkretizací, která má často kontextovou stylovou hodnotu (*ledviny „pumpují“ NaCl z turbulárního lumenu* [3TEXT1, 35]). Personifikace je doložena ve všech monografiích korpusu. Ojediněle lze nalézt v uvozovkách i přirovnání, a to ve všech oblastech mimo obory o neživé přírodě. Autoři vyčleňují graficky z textu přitom vždy pravou stranu přirovnání, komparátum (*tento oblak bývá někdy označován jako „kouřící hora“, protože se line od vrcholku hory a podobá se kouři proudícímu z komína* [2TEXT1, 38]). Ve společenských a humanitních oborech, zemědělských a biologicko-environmentálních oborech, ojediněle i v technických oborech s matematikou se objevuje v uvozovkách i větná frazeologie (např. *kdy obecně platilo: „Když se neurodilo na místním poli, urodilo se jistě někde jinde“* [5TEXT3, 214]; nebo *lidé „viděli druhý břeh“* [4TEXT1, 445]). Hranice mezi aktualizovaným výrazem, který již autor považuje za nutné vyčlenit ze základního textu uvozovkami, a výrazem, který ještě není v rozporu s normami stylu teoreticky odborných textů, představuje míru autorského subjektivního rozhodnutí, a nelze ji exaktně vymezit. Jako příklad lze uvést

spojení *učebnicový příklad* v základním textu (*doslova učebnicovým příkladem tohoto jevu jsou bouře ukázané na obr.* [2TEXT1, 350]) a *učebnicová forma* ve zdůrazněném postavení v uvozovkách (*v přírodě však tyto procesy probíhají v čisté „učebnicové“ formě jenom málokdy* [2TEXT1, 416]). V prvním případě je metonymická souvislost specifického atributu se základovým substantivem vnímána autorem jako lexikalizovaná, nenarušující konkrétnost či exaktnost existujícího podobnostního vztahu, v druhém je rozvíjení základového substantiva chápáno více aktualizovaně, vyžadující pravděpodobně vyšší aktivní úlohu poznávacího subjektu; stejný autor ve stejné monografii je proto již vyčleňuje graficky ze základního textu.

Ve společenských a humanitních vědách zahrnují výrazy v uvozovkách dále i citace či parafráze obecně známých výroků (*označil „opoziční smlouvu“ za skrytou tichou velkou koalici* [4TEXT1, 347]), neslovesných frazémů (*jazyček na vahách* [4TEXT1, 289]), lexikalizovaných pojmenování věcí a jevů (*šedá zóna* [4TEXT1, 153, 358]). Výrazy v uvozovkách zde vyjadřují expresivní stylový příznak (*kteřé pod patronátem konkrétního šlechtice fungovaly jako samostatné „církvíčky“ (farní obce)* [4TEXT2, 264]), především ale autorskou ironii (*Mnichovská dohoda, spíše však diktát, „upravila“ československé hranice* [4TEXT1, 54]), distanci autora od obsahu sdělení (*v jakési „vynucené“ toleranci* [4TEXT2, 13]), ojedinele i nadsázku (*o České republice již kolovaly vtipy, že je největší „nevládní organizací“ Evropy* [4TEXT1, 347]). Obrazná pojmenování, nejčastěji metaforická, jsou ve společenských a humanitních monografiích nejfrekventovanější a stylově nejaktivnější z celého excerpovaného korpusu odborných textů (*paralela s jiným „upečeným“ světcem* [4TEXT2, 137]; *k zahájení reformy bylo zapotřebí také odvahy ke „skoku do tmy“* [4TEXT1, 132]; *pro mladší a vzdělanější voliče byly často postmateriální hodnoty důležitější než „tlustá peněženka“, kterou slibovala ODS* [4TEXT1, 331]).

V monografii z politologických oborů (4TEXT1) uvozovky označují i obrazná pojmenování rozvedená do celých vět (např. *stal se „chodícím billboardem, který naláká voliče“* [4TEXT1, 327]). Výjimečně je ve společenských a humanitních oborech doloženo v uvozovkách i celé přirovnání (*cítit se jako doma* [4TEXT2, 306]). Oproti ostatním skupinám oborů se ve skupině společenských a humanitních oborů objevují v uvozovkách i celé citáty, eventuálně známé výroky, které autoři zasazují do aktualizovaných sémantických kontextů (*bylo možno cumgranosalis („se zrnkem soli“ – s drobnou nadsázkou)*

mluvit [4TEXT1, 116]; *představovala (vertikální subordinační linie) nervus rerum /„nerv věci“/ státní správy* [4TEXT1, 127]; *neblahé důsledky v podobě politické nestability a extrémně vysoké nezaměstnanosti postihly bezprostředně po rozdělení zejména menší z obou „siamských dvojčat“, Slovenskou republiku* [4TEXT1, 164]). Citace, a to bez ohledu na to, zda se jedná o překlad či český citát, slouží v monografiích této skupiny oborů nejen k dokonalejšímu vyjádření, ale obsahují i nesporný dekorativní prvek, který akcentuje osobitost autorské stylizace a zároveň aktivizuje adresáta odborného sdělení. Různorodé lexémy, zahrnující profesionalismy, subjektivizovaná autorská hodnocení, aluze, ironii nebo citáty, představují stylově aktivní prostředky, které jsou projevem výraznější a pestřejší autorské stylizace odborného sdělení monografií společenských a humanitních oborů.

Současný český psaný odborný diskurs je ve sledovaném smyslu charakteristický zjevnou ustáleností, která se projevuje rekurentním užitím graficky signalizovaného lexika. V technických vědách, zejména v monografii z matematických oborů, je užíváno grafického členění textu uvozovkami výhradně jen jako prostředku aktivizace odborného vyjádření. V ostatních vymezených oblastech věd plní výrazy v uvozovkách i jiné funkce. V monografiích lékařských a biologických oborů a ve skupinách oborů o neživé přírodě lze zaznamenat i určitou nedůslednost v záměrné funkční aplikaci grafického vyčleňování výrazů z textu uvozovkami. Naznačuje to výskyt shodných pojmenování ve stejné funkci jak v uvozovkách, tak i v základním textu. Ve společenských a humanitních oborech se záměrné aktivizace stylu teoreticky odborných textů výrazy v uvozovkách objevují i přesto, že prostředky pro vyjádření neurčitosti a nepřesnosti jsou zde graficky nerozlišeně rovněž součástí základního textu. Oproti ostatním oborům jsou v monografiích společenských a humanitních oborů signalizovány uvozovkami také aluze, autorský odstup, ironie i nadsázka.

Aktualizace různorodých jazykových prostředků vyčleněných do uvozovek představují nejčastější způsob aktivizace stylu současných českých odborných textů. Jsou zastoupeny ve všech excerpovaných monografiích vymezených skupin oborů a představují významný prostředek dialogu autora s adresátem odborného sdělení. Vzhledem k převažujícímu monologickému charakteru odborného diskursu patří aktualizované prostředky vyčleněné ze základního textu uvozovkami k prostředkům, které spoluvytvářejí silnou vnitřní dialogizovanost odborné komunikace. Graficky uvozovkami je čtenář

nejčastěji upozorňován na zjednodušující terminologii, (ne)exaktní vyjádření, komplementárnost, rozkolísanost či neustálenost terminologie daného oboru, tj. obecně na odlišnost od stylových norem odborné komunikace. Uvozovky signalizují v odborném diskursu dále výrazy vágní, neurčité, professionalismy či neustálenost terminologie daného oboru, prostředky s platností „abych tak řekl“, prostředky vyjadřující subjektivitu, expresivitu, vzácně i estetickou funkci. Nejedná se přitom o spojení s „tzv.“, které nebylo předmětem excerpcce, protože neplní sledované aktivizační funkce, třebaže má v současném český psaném odborném diskursu rovněž zastoupení. Ve společenských a humanitních oborech uvozovky upozorňují čtenáře také na obrazná pojmenování, autorskou distanci od obsahu odborného sdělení, vzácně také nadsázku, eventuálně i ironii. Aktualizace různorodých jazykových prostředků vyčleněných do uvozek představují tudíž výrazný způsob aktivizace neutrální prezentace současných českých odborných textů. Jejich frekvence a stylová aktivita ve všech excerptovaných monografiích vymezených skupin oborů potvrzuje ambice autora/ů originálněji stylizovat dikci odborného projevu, grafické odlišení od základního textu je pak dokladem přetrvávajícího respektu autora/ů k normám stylu teoreticky odborné komunikace.

5. Závěr

Analýzy vybraných složek vyjadřování doložily na zvoleném korpusu textů, že subjektivní stylové faktory se ve stylu současného českého odborného diskursu (doložitelně) projevují, ale jen ve velmi omezené míře. Prostředky subjektivizovaného hodnocení, vyšší interakce se čtenářem, originality či osobitosti autorského stylu byly zastoupeny v různé míře ve všech monografiích různých oborů věd. Pro všechny sledované monografie vymezených oborů mimo společenských a humanitních věd jsou charakteristické společné rysy: (1) koncentrace hlavních persvazivních, ale i estetických aktivit do úvodních, eventuálně závěrečných částí textu, (2) minimalistické zastoupení těchto prostředků ve vlastním textu a (3) důsledná signalizace výrazových aktualizací v základním textu graficky uvozkami, ojedinele i závorkami. Individuální rozdíly se projevily nejvíce v zastoupení řečnických otázek a ve vyjadřování podobnosti. Biologické faktory, tj. věk autora/ů či pohlaví, a opozice stylu kolektivní *versus* autorské monografie se na sledovaném korpusu textů neprojevily.

Nejvíce markantní rozdíly mezi sledovanými monografiemi vycházely z oborové příslušnosti konkrétní monografie, tj. v respektu platných komunikačních norem daného oboru/ů. Excerpce ale nepotvrdily významnější procesy jazykové diferenciacce mezi jednotlivými skupinami oborů. Výraznější disproporce byly doloženy mezi monografiemi oborové oblastí společenských a humanitních věd na jedné straně a monografiemi ostatních oborů na straně druhé, tj. v očekávané opozici tzv. humanitních a přírodovědných věd. Proklamované procesy ústící do zneurčitění sdělení, zvýraznění procesuálnosti, interakce, individualizace a metaforizace odborné komunikace, tedy příklon k tzv. anglosaskému stylu, se potvrdil pouze v monografiích ze společenských a humanitních oborů, omezeně i zemědělských a biologicko-environmentálních oborů.

Společenské a humanitní obory se od ostatních oborů korpusu odlišují zvýšenou frekvencí a stylovou aktivitou prostředků posilujících originalitu a osobitost autorské dikce. Primární kognitivní funkci odborného projevu umožňující dokonalejší pochopení sdělované problematiky doplňuje ve společenských a humanitních oborech i péče o kultivovaný jazyk, vyšší a především originálnější stylizační ambice odborného vyjádření. Odborný diskurs je v důsledku toho osobitější a emocionálnější, nežli je tomu u monografií ostatních vymezených oborů. Společenské a humanitní vědy se od ostatních skupin oborů odlišují jednak vyšším zaměřením na stylizaci vyjádření odborného obsahu, jednak i vyšší mírou akceptace adresáta. Posun jazyka současné české teoreticky odborné komunikace od tzv. teutonského k tzv. anglosaskému stylu, třebaže se obecně soudí, že taková změna nastává, analýzy zástupného záměrně strukturovaného korpusu pěti různých skupin oborů neprokázaly. Aktuálně se prosazující tendence k vyšší originalitě a individualitě autorského stylu připomínané odbornou literaturou byly doloženy pouze v monografiích společenských a humanitních oborů. Tradiční rysy odborného stylu jako objektivnost, nocalita, abstraktní a neosobní charakter, stylová neutralita spojená s minimální expresivitou a obrazností, neutrální spisovnost směřující k terminologizaci a čím dál intenzivněji k internacionalitě, se v současném teoreticky odborném diskursu prosazují i v současnosti.

Prameny

- [3TEXT2] Flajšhans M., Kocour M., Ráb P., Hulák M., Petr J., Šlechtová V. B., Šlechta V., Havelka M., Kašpar V., Linhart O., 2013, *Genetika a šlechtění ryb*, České Budějovice.

- [4TEXT2] Horníčková K., Šroněk M. (eds.), 2010, *Umění české reformace*, Praha.
- [2TEXT2] Chlupáč I., Brzobohatý R., Kovanda J., Stránil Z., 2011, *Geologická minulost České republiky*, Praha.
- [5TEXT2] Kolečka J., 2013, *Nauka o krajině: Geografický pohled a východiska*, Praha.
- [1TEXT1] Křížek M., Somer L., Šolcová A., 2009, *Kouzlo čísel: Od velkých objevů k aplikacím*, Praha.
- [5TEXT1] Marek M. V. aj., 2011, *Uhlík v ekosystémech České republiky v měnícím se klimatu*, Praha.
- [1TEXT2] Pelant I., Valenta J., 2010, *Luminiscenční spektroskopie. II: Nanostruktury, elektroluminiscence, stimulovaná emise*, Praha.
- [2TEXT1] Řezáčová D., Novák P., Kašpar M., Setvák M., 2007, *Fyzika oblaků a srážek*, Praha.
- [1TEXT3] Sekanina L., Vašíček Z., Růžička R., Bidlo M., Jaroš J., Švenda P., 2009, *Evoluční hardware: Od automatického generování patentovatelných invencí k sebemodifikujícím se strojům*, Praha.
- [3TEXT1] Tesař V., Schüeck O. aj., 2006, *Klinická nefrologie*, Praha.
- [4TEXT1] Vodička K., Cabada L., 2011, *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, Praha.
- [5TEXT3] Vrška T., Hort L., Adam D., Odehnalová P., Horal D., 2002, *Dynamika vývoje pralesovitých rezervací v České republice*, Praha.

Literatura

- Bartůňková J., Zachová A., 1995, Od textu k hypertextu. – *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference 22.–27. 8. 1993*, eds. J. Jančáková, M. Komárek, O. Uličný, Praha, s. 202–207.
- Bečka J. V., 1971, Metafora ve větě, „*Naše řeč*“, 54, č. 1. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5531> [cit. 11. 11. 2020].
- Cvrček V., Kovářiková D., Mácha J., Křen M., 2011, *Korpus odborných lingvistických textů*, <http://www.korpus.cz> [12-06-2017].
- Čechová M., Krčmová M., Minářová E., 2008, *Současná stylistika*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čermák F., 2007, *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*, Praha: Karolinum.
- Čermák F. aj., 2009, *Slovník české frazeologie a idiomatiky: 1. Přirovnání. 2. Výrazy neslovesné. 3. Výrazy slovesné. 4. Výrazy větné*, Praha: Leda.
- Čmejrková S., 2013, Vědecký styl. – *Studie k moderní mluvnici češtiny 2. Komunkační situace a styl*, ed. O. Uličný, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 70–94.
- Čmejrková S., Daneš F., Světlá J., 1999, *Jak napsat odborný text*, Praha.

- Daneš F., 1997, Jazyk vědy. – Daneš F. a kol, *Český jazyk na přelomu tisíciletí*, Praha: Academia, s. 68–83.
- Daneš F., 2000, Jakou řečí mluví věda. Modalizace vědeckého diskurzu, „*Slovo a slovesnost*“, 61, č. 2, s. 81–92.
- Filipec J., Čermák F., 1985, *Česká lexikologie*, Praha.
- Galtung J., 1981, Structure, culture, and intellectual style: An essay comparing saxon, teutonic, gallic and nipponic approaches, „*Sociale Science Information*“, s. 817–856.
- Holton G., 1999, *Věda a antivěda*, Praha: Academia.
- Kaderka P., 2016, Sféra odborné komunikace. – Hoffmannová J., Homoláč J., Chvalovská E., Jílková L., Kaderka P., Mareš P., Mrázková K., *Stylistika mluvené i psané češtiny*, Praha, s. 182–221.
- Karlík P., Nekula M., Rusínová Z., (eds.), 1995, *Příruční mluvnice češtiny*, Praha: Lidové noviny.
- Kraus J., 1994, K současným vývojovým proměnám vědeckého a odborného vyjadřování, „*Náše řeč*“, 77, č. 1, s. 14–19.
- Krčmová M., 2008, Pojmovost jako konstituující faktor projevu. Funkční styl odborný. – Čechová M., Krčmová M., Minářová E., *Současná stylistika*, Praha, s. 208–229.
- Křen M., Bartoň T., Cvrček V., Hnátková M., Jelínek T., Kocěk J., Novotná R., Petkevič V., Procházka P., Schmiedtová V., Skoumalová H., 2010, *SYN2010: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Dostupné z: <http://www.korpus.cz> [12-06-2017].
- Křen M., Cvrček V., Čapka T., Čermáková A., Hnátková M., Chlumská L., Jelínek T., Kovářiková D., Petkevič V., Procházka P., Skoumalová H., Škrabal M., Truneček P., Vondříčka P., Zásina A. J., 2015, *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Dostupné z: <http://www.korpus.cz> [12-06-2017].
- Křístek M., 2005, Pojetí stylové příznakovosti v současné české stylistice, „*Linguistica*“. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/kristek/kri-007.pdf> [12-06-2017].
- Pavelka J., 1982, *Anatomie metafor*, Brno: Blok.
- Petráčkova V., Kraus J., 1998, 2000, *Akademický slovník cizích slov*, Praha: Academia.
- Schacherl M., 2018, *Some tendencies in contemporary scientific text: the changing style of present-day theoretical discourse written in Czech*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Šandová Kozubíková J., 2019, Proměny českého akademického diskurzu během posledních padesáti let, „*Časopis pro moderní filologii*“, 101(1), s. 54–71.

Subjective stylistic factors in contemporary Czech theoretical and scientific texts: the changing style of the present-day theoretical discourse written in Czech

The aim of this study is to demonstrate the impact of subjective stylistic factors on the style of contemporary theoretical professional communication written in the Czech language. The paper presents the quantitative characteristics of selected expressional means used in contemporary Czech written scientific discourse through analysing representative material from selected monographs produced in the selected areas of scientific domains. The research material base comprised a corpus of current Czech theoretical-scientific monological communication amounting to 5,000 pages. The corpus included collective or single-author monographs, thematically divided into five groups of fields recognised by the Czech Science Foundation (hereinafter GAČR) as: (1) technical sciences (1TEXT1, 1TEXT2, 1TEXT3); (2) sciences of inanimate nature (2TEXT1, 2TEXT3); (3) medical and biological sciences (3TEXT1, 3TEXT2); (4) humanities and social sciences (4TEXT1, 4TEXT2); (5) agricultural and biological-environmental sciences (5TEXT1, 5TEXT2, 5TEXT3). The term “contemporary scientific communication / contemporary scientific discourse” is understood as scientific monological Czech monographical communication produced approximately within the last 15 years. The proper aim of our study is to verify through sufficiently conclusive material whether contemporary Czech written theoretical scientific monological communications feature any differences that hold across diverse scientific fields, which would result from subjective stylistic factors. The analysis of selected expressional components in the corpus did confirm the (certifiable) occurrence of subjective stylistic factors in contemporary Czech theoretical discourse, yet present to a very limited extent. Individual differences were mostly manifesting in the representation of foreign words, rhetorical questions, platitudinous or rhetorical means of expression and also in expressing similarity. The biological factors, i.e. the author’s age and sex and the stylistic opposition of collective v. single-author monograph were not evidenced in the examined textual corpus. The most conspicuous differences between the analysed monographs resulted from the field affiliation of particular monographs, namely from (dis)respect for the ruling communicative norms in the given field/s.

Key words: style, linguistics, theoretical and scientific discourse, subjective stylistic factors

